

בירור היתר הפטריות בפסח

תשובה לכתבת מדעי אחד

הנכתב ע"י מרדכי קובר בעזר החונן לאדם דעת

יום "נבוכים הם בארץ" תשפ"ג לפ"ק

הקדמה

לפני כחודשיים, הדפיס מדעי אחד כתבה בו ביאר דעתו שפטריות תעשייתיות שבזמננו אסורים מפני שגדילים על חמץ. היה בדעתי להעלים עין מן הכתבה, שאין צורך להשיב על הכל. אך כלל ישראל קדושים הם, ומושפעים מאוד משמועות שאין מאכלם בתכלית הטהרה, ובפרט בפסח, ולכן לצערי פגעה הכתבה הזאת בלב הצבור להעציב שחס וחלילה אחרי כל הטרחות עברו על איסור חמץ החמור. וגם חוששים שכתוצאה של בישול פטריות כליהם אסורים למשך החג וצריכים הכשר. ושק ואפר יוצע לרבים.

לכן, למרות שכבר התירו מרן שבט הלוי זצ"ל (חלק ח סימן קיד) ומרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (מובא בהליכות שדה מס' 207 דף 31), ועליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע, באתי לנסות בצורה קצרה להוכיח שאין ממש בכל חששות של המדעי ולהראות באספקלריא המאירה שפטריות, הן טריות והן בשימורים בהשגחת עדה"ח לפסח, הן ראויות להעלות על שלחן מלכים בפסח בלי כל פקפוק.

תקציר חששות המדעי

- 1) בשלב הראשון של פיתוח נבגי הפטריות, יש מקרים שהנבגים גדילים על גרעיני חיטה שהן חמץ. ולדעת המדעי, נלמד מדין שמרי שכר שעורה (וחיטה) שנחשבים כחמץ, שמה שגדל מחמץ נחשב כחמץ, אפילו אם מדובר בחומר שאינו מין דגן, כמו שמרים, שהם חיות מקרוסקופיות ולא דגן. זהו עיקר החשש שהוזכר בכתבה.
- 2) לדעת המדעי, יש אולי גם לחוש שיש לפטריות דין גידולי חמץ.
- 3) לדעת המדעי, יש אולי גם לחוש שגרעיני החיטה נחשבים למעמיד של הפטריות.

דיחוי החשש שהגדל על חמץ יש לו דין חמץ

אין מקור בחז"ל שמה שגדל מחמץ נחשב כחמץ, למרות שאינו חמץ בפועל. גילו לנו חז"ל שרק חמשת מיני דגן באים לידי חמוץ במגעם לזמן בלי עיסוק עם מים וכמה סוגי נוזלים. גם גילו לנו שאורז יכול להגיע לחמוץ בהתעוררות חיטה. אבל יותר מזה, לא גילו לנו. וזהו כבר ראייה גדולה שאין הגדל מן החמץ נחשב כחמץ, לסיבה פשוטה שאינה חמץ.

למרות שאין סמך בדברי חז"ל, הביא המדעי ראייה מפסק הראב"ן (מובא במגן אברהם תמב, ט) שאסר מעד (יין דבש) המוחמץ ע"י שמרי שכר. הא לקמן, שלמרות ששמרים

(היינו החיות המקרוסקופיות הנקראים ייסט באנגלית) אינם מין דגן ואינם חמץ בעצם, מכל מקום נחשבים כחמץ ממש מאחר שהתרבו בשכר החמץ.

הראיה הזאת היא כל יסודו של חשש המדעי. ולכן, בנפול הראיה, יפול אתו כל הבנין. הנה, המדעי הבין ש"שמרי שכר" של הראב"ן היינו החיות המקרוסקופיות הנקראים ייסט, אך טעות היא בפירוש המלים לפי עברית הנהוגה היום ולא לפי לשון חז"ל. הרי במשנה בפרק המפקיד (משנה ח) מבואר שמי שנפקד אצלו שמן מנכה לוג ומחצה שמרים לכל מאה לוגים שמן. ידוע לכל שאין תסיסה בשמן, ואין בשמן שמרים הנקראים ייסט. אלא, חז"ל כיוונו במילת שמרים למשקעים שבתוך הנוזל. וכן פירושו בהלכות יין גוים לענין שמרי יין, וכן פירושו בשמרי השכר של הראב"ן. מדובר במשקעים של השכר, שהם חלק ממנו וחמץ כמוהו. ויש גם ייסט בלוע בתוכם, ולכן יכולים להחמיץ משקה המעד. והדברים פשוטים.

לכן, אין ראיה מדברי הראב"ן שהגדל על חמץ נחשב לחמץ, ולכן חזרנו לכלל המסור לנו מחז"ל שאין חמץ אלא חמשת מיני דגן ובמקרים מסוימים גם אורז, ולא יותר. והגדל מן החמץ שאינו ממינים אלו, אינו חמץ. וכל חשש הזה בנוי על טעות בתרגום, ולא יותר.

הוכחה ממצה

למרות שאין צורך להוכיח שאין ממש בחשש הזה, מכל מקום הריני מציע לפניכם הוכחה גלויה. הנה, כל שיבולת חיטה גדילה מגרעין חיטה שצמח, והוא חמץ גמור. ובתחילת גידול השיבולת, השורשים יוצאים אך ורק מהגרעין החמוץ, וכל תזונת השיבולת ממנו. זאת ועוד, שכל צורת השיבולת העתידה, כוללת העלים והכתר (מקום הגרעינים שיהיו), הכל התחיל להיווצר לפני שיצא אפילו שורש אחד מהשיבולת. הרי שכל החיטה לא רק גדילה על חמץ, כמו פטריה, אלא מחמץ. מכל מקום, המצה שלנו איננה חמץ, מפני שאין הגרעינים החדשים מוחמצים, ואין כל חשיבות למה שגדלו מחמץ.

הרי, שמי שהולך לאסור פטריות מטעם שגדילים על חמץ, גם יאסור מכל שכן כל חיטה, שכל גרעין וגרעין גדל מחמץ. והדברים מגוחכים, ותו ליכא מידי.

גידולי חמץ ומעמיד

החששות האלו נדחים בקלות, שלא החזיקו חז"ל גידולים כעיקר אלא אם העיקר איסור, ולפני פסח חמץ היתר הוא. בנוסף, אין גידולים אלא לגדל מן העיקר, כגון בצלים מבצלים של תרומה ופירות מפירות ערלה. וכאן הפטריות גדלים מעל החמץ ולא מהחמץ.

לענין מעמיד, אינו שייך לגידול פטריות מכמה סיבות. קודם כל, אפילו אם גדילים על גרעיני חיטה מוחמצים, מכל מקום צריכים הפטריות הרבה יותר תזונה, כמו מקור חנקן ועוד ועוד. לכן, הרי החמץ לבדו אינו מעמיד, ולפיכך אינם נחשבים למעמיד מטעם זה וזה גורם. בנוסף, מעמיד אסור מטעם שאינו מתבטל בתערובת, וכאן אין תערובת של חמץ בתוך הפטריות. ועוד יש לדחות חשש זה שאין מעמיד אלא ההופך משהו מצורה אחת

לאחרת, כמו קיבת עגל ההופכת חלב לגבינה. אך כאן, אין פעולה מידית אלא תזונה לגידול. ודחוי האחרון, שחמץ מותר לפני פסח, ולכן אין מקום לאיסור מעמיד בכלל.

יניקה מהאוויר

למרות שהמדעי הזכיר בתחילת הנושא שפטריות אינן יונקות מהקרקע אלא מהאוויר, כנראה שכח מזה כשהסיק את מסקנותיו. לכאורה, לולי היה שהגדל מחמץ חמץ, הרי גילו לנו חז"ל שפטריות אינן יונקות מן המצע אלא מהאוויר. לכן, גם מטעם זה אין להטיל איסור על פטריות הגדלות על חמץ, שהרי כח גידולם מן האוויר ולא מן המצע. ונאמנים עלינו דברי חז"ל.

מסקנה

חז"ל לא גילו לנו שהגדל מן החמץ נחשב כחמץ, והראיה היחידה לזה מדברי הראב"ן בנויה על תרגום בטעות. הוכחנו משיבולת חיטה שאין איסור כזה. דחינו יתר החששות בקלות, והעלנו שאפילו אם היה איסור כזה אין להכניס פטריות לכללו מאחר שיונקות מהאוויר, ולא מהמצע.

לסיכום, הפטריות מותרות לכתחילה והכלים מותרים.

וישיא עלינו ה' את ברכת מועדו לחיים ולשלום לשמחה ולששון.